

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Ministeri Sanni Grahn-Laasonen

VII SUOMALAIS-UGRILAISTEN KANSOJEN MAAILMANKONGRESSI:

Suomalais-ugrilaiset kansat – kohti kestävästä kehitystä

Arvoisa Tasavallan presidentti

Arvoisat Viron ja Unkarin presidentit

Arvoisat ministerit

Arvoisat parlamenttien edustajat, suurlähettiläät ja muut kutsuvieraat

hyvät suomalais-ugrilaisten kansojen edustajat!

Minulla on kunnia toivottaa teidät kaikki lämpimästi tervetulleiksi Suomeen ja suomalaista kulttuuria henkivään Sibeliustaloon!

Kestävä kehitys on erittäin hyvä teema tälle maailmankonferenssille. Pitkistä juuristaan huolimatta kestävä kehitys on mitä ajankohtaisin aihe juuri nyt kiihtyvällä vauhdilla globalisoituvassa maailmassa. Monille suomalais-ugrilaistilaisille kansoille kyse on suorastaan elinehdosta.

Minulle itselleni opetus- ja kulttuuriministerinä on puolestani ilo olla johtamassa sitä hallinnonalaa, jolla keskeisesti luodaan tulevaisuutta. Opetuksen, tutkimuksen ja kulttuurin avulla rakennetaan sitä osaamis pohjaa sekä tahtotilaa, jolla tämän päivän ja tulevaisuuden haasteet ratkotaan. On hyvin tärkeää, että tulevaisuuden hyvinvointi rakennetaan kestävästä kehityksestä varaan. Tähän voimme vaikuttaa varmistamalla, että tarjoamme tämän päivän lapsille ja nuorille riittävät tiedot ja taidot toimia yhteiskunnassa vastuullisesti yksilöinä niin paikallisesti kuin osana globaalia maailmaa.

Kansainväliset sopimukset ja sitoumukset luovat tärkeän pohjan kestävästä kehityksestä edistämiseksi. Kuten kaikki hyvin tiedämme, YK:n huippukokous päätti viime syksynä maailmanlaajuisista, vuoteen 2030 ulottuvista kestävästä kehityksestä tavoitteista. YK:n pääsihteerin sanoin uusi agenda on maailman johtajien lupaus kaikille ihmisille kaikkialla maailmassa. Se on universaali ja todelliseen muutokseen pyrkivä. Jokaisella maalla on tehtävää saadakseen taloutensa ja yhteiskuntamallinsa kestäväksi ja sosiaalisesti oikeudenmukaiseksi.

Koulutuksella on oma tärkeä sijansa Agenda 2030:ssä. Ja niin sillä kuuluukin olla. Agendan mukaan kaikilla tulee olla vuoteen 2030 mennessä tasa-arvoiset mahdollisuudet laadukkaaseen koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Koulutustavoitteissa korostetaan myös haavoittuvien ihmisryhmien oikeutta koulutukseen, riittäviä tietoja ja taitoja kestävästä kehityksestä edistämiseen, kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamiseen sekä kulttuurin merkitystä kestävästä kehitykselle. Näitä teemoja opetus- ja kulttuuriministeriö on pyrkinyt edistämään meneillään olevissa, Pohjoismaista saamelais sopimusta koskevissa sopimusneuvotteluissa. Tavoitteena on saamelaisten oikeusasemaa koskeva yhdenmukainen pohjoismainen säätely. Pohjoismainen saamelais sopimus on laajan kansainvälisen kiinnostuksen kohteena. Toivon, että se tulee olemaan innostava esimerkki myös muille valtioille alkuperäiskansojen aseman ja oikeuksien edistämiseksi.

Olen ylpeä siitä, että Suomessa kestävä kehitys huomioidaan kattavasti koulutusjärjestelmässä. Uudet opetus suunnitelmien perusteet otetaan peruskouluissa ja lukioissa käyttöön ensi syksynä. Niiden mukaisesti kestävä kehitys sisällytetään useiden eri oppiaineiden sisältöihin, jolloin sen painoarvo aiempaan nähden kasvaa. Tavoite on tukea paitsi tietojen, myös taitojen, arvojen ja

asenteiden kehittymistä siten, että lapsista ja nuorista kasvaa vastuullisia ja aktiivisia kestävän tulevaisuuden rakentajia. On tärkeää kuunnella oppilaiden ja opiskelijoiden omia näkemyksiä ja antaa heille mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. Opetusmetodien ja oppimiskulttuurin on tuettava oppilaiden kehittymistä itsenäisiksi, aktiivisiksi, yhteistyökykyisiksi ja tavoitehakuiksi kansalaisiksi.

Koulutus on myös keskeinen keino säilyttää ja kehittää alkuperäiskansojen ja vähemmistöjen kulttuuria. Suomessa saamenkielen osaamista edistetään lainsäädännön keinoin. Saamelaiden kotiseutualueella asuvien saamenkielisten opetus tulee perusopetuslain mukaan antaa pääosin saamen kielellä. Lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa saamenkielinen opetus on mahdollista. Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa voi opiskella toisen asteen ammatillisia tutkintoja, jotka kattavat laajasti myös saamelaiden perinteiset elinkeinot. Koulutuspolut jatkuvat aina korkeakoulutukseen ja tutkimukseen saakka.

Ihmiskunnan suuret haasteet kuten ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden väheneminen muodostavat uhkan alkuperäiskansoille. Kansainväliset ympäristösopimukset, kuten biologista monimuotoisuutta koskeva YK:n yleissopimus – Biodiversiteettisopimus - ja tuore Pariisin ilmastopopimus velvoittavat ottamaan huomioon alkuperäiskansojen oikeudet ja suojelemaan perinnetietoa. Näiden sopimusten keinoin pyritään varmistamaan, että saamelaiden perinnetiedon käytöstä tutkimuksessa tai tuotekehityksessä syntyvät hyödyt jaetaan heidän kanssaan. Tarkoitus on, että Saamelaiskäräjät myös hallinnoisivat perinnetiedon tietokantaa. Biodiversiteettisopimukseen liittyvän ns. Nagoyan pöytäkirjan edellyttämät muutokset tulevat Suomessa voimaan tänä vuonna.

Alkuperäiskansoihin liittyvä tutkimus on tärkeää kestävän kehityksen haasteiden ratkaisemisessa. Sen lisäksi, että tarvitaan heihin liittyvää tutkimusta, tarvitaan myös yhteistyötä alkuperäiskansojen ja paikallisten yhteisöjen kanssa tehtäessä heidän asuttamiinsa alueisiin liittyvää tutkimusta. Tällaisen yhteistyön edistämiseksi on muun muassa Arktisen neuvoston puitteissa laadittu ohjeistuksia alkuperäiskansojen ja tutkijoiden välisestä yhteistyöstä.

Arvoisat kuulijat,

Viime vuosina kulttuurin merkitystä kestävässä kehityksessä on koko maailmassa alettu ymmärtää yhä paremmin. Kulttuuri on maaperä, joka vahvasti vaikuttaa arvomaailmaamme ja arkisissa tilanteissa tekemiimme arvopohjaisiin päätöksiin. Kulttuuri on myös dynaamista ja kehittyvää, kasvaen ja kukoistaen ihmisten ja kansojen myötä. Kulttuuri on siten merkittävä tekijä siinä kuinka itse kukin suhtaudumme kestävään kehitykseen.

Monet kansainväliset sopimukset ovat hyvänä osviittana ja tukena, kun haluamme vaalia kulttuuria kestävän kehityksen hengessä. Unescon yleissopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta on hyvä esimerkki välineestä kestäväen kehityksen toteuttamiseksi ja lisäksi yhteistyölle suomalais-ugrialaisten kansojen kesken. Sopimus hyväksyttiin vuonna 2003 ja tällä hetkellä sen piiriin kuuluu jo 168 valtiota. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 2013, Viro ja Unkari jo vuonna 2006.

Aineeton kulttuuriperintö on elävää perintöä, joka on läsnä kaikkien ihmisten arjessa. Vietämme joulua ja monia muita vuotuisia juhlia perinteiden mukaisesti. Joku neuloo lapasia isoäidin mallilla, toinen taitaa puutyöt isän oppien mukaan ja kolmannella ovat perinteiset laulut hallussa. Runolaulu Suomessa ja Venäjän Karjalassa, saamelainen poronhoito, Viron setukaisten moniääninen laulu tai Buso-festivaali Unkarista ovat kaikki eläviä perinteitä.

Aineeton kulttuuriperintö yltää kaikkiin inhimillisen toiminnan muotoihin. Se on sukupolvelta toiselle siirtyvää, elävää ja uudistuvaa. Unescon sopimus painottaa perinteen välittämistä ja kulttuurista moninaisuutta sekä ihmisten osallisuutta kulttuuriperintöön.

Sopimus korostaa alkuperäiskansojen roolia elävän perinnön vaalijoina ja ottaa huomioon sen, että alkuperäiskansoilla on hallussaan paljon sellaista luontoon, maanviljelyyn, ruokatalouteen ja sosiaalisiin yhteisöihin liittyvää tietotaitoa, joka edistää kestävästä kehitystä.

Haasteena on, että sukupolvelta toiselle siirtyvä elämäntapa ja luontosuhde eivät enää välity samalla tavoin kuin ennen. Elinkeinorakenteen muuttuminen, pienten kielten käytön väheneminen, perinteisten elinkeinojen heikko kannattavuus ja muutto pois kotiseutualueelta uhkaavat aineettoman kulttuuriperinnön säilymistä kaikkialla maailmassa.

Yhteisöillä, kuten kansalaisjärjestöillä, on keskeinen rooli aineetonta kulttuuriperintöä tunnistettaessa ja määriteltäessä. Suomessa edistetään ja turvataan aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista, esimerkiksi koulutuksessa, tutkimuksessa ja tallentamisessa. Tarkoituksena on tukea yhteisöjen edellytyksiä harjoittaa ja siirtää elävää aineetonta kulttuuriperintöään sukupolvelta toiselle. Tärkeä työkalu tässä ovat Elävän perinnön ringit, monialaiset verkostot, joissa perinteen harjoittajat, tutkijat, tallentajat ja kouluttajat voivat kohdata.

Sopimukseen liittyy myös aineettoman kulttuuriperinnön luettelointi. Luetteloiden avulla halutaan tuoda näkyvyyttä elävälle perinnölle eri puolilla maailmaa ja jakaa hyviä käytäntöjä maiden kesken. Unescon kansainvälisissä aineettoman kulttuuriperinnön luetteloissa on jo noin 400 kohdetta ympäri maailman.

Aineettoman kulttuuriperinnön luetteloita tehdään myös kansallisella tasolla. Suomessa on tänä keväänä avattu Museoviraston toimesta Elävän perinnön wikiluettelo. Jo alkuvaiheessa esiteltiin yli 20 perinnettä 40 toimijalta ja neljällä eri kielellä. Mukana ovat niin saunominen, karjalanpiirakat ja juhannuksen vietto, kuin myös saamelaisten käsityöt ja romanien lauluperinne. Tämä elävä luettelo täydentyy kaiken aikaa ja sinne kerätään niin pieniä, suuria, kansallisia, paikallisia, kaikkien tuntemia kuin yllättäviäkin esimerkkejä elävistä perinteistä ja perinnöstä. Suomen tapa tehdä elävää perintöä näkyväksi Wikimediassa hyödyntäen on poikkeuksellisen avointa ja osallistavaa.

Aineetonta kulttuuriperintöä koskevan yleissopimuksen lisäksi kestävästä kehityksestä liittyy myös Unescon yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelemisesta ja edistämisestä eli niin sanottu diversiteettisopimus. Kestävä kehitys on yksi sopimuksen kahdeksasta johtavasta periaatteesta ja sen edistäminen sisällyttämällä kulttuuri kehityspolitiikkaan on sopimukseen sisältyvä velvoite.

Kun kestävästä kehityksestä tavoitteena on turvata maailman bio-, kieli- ja kulttuuridiversiteetti, on perusteltua sanoa, että kulttuuri-ilmaisujen suojeleminen ja edistäminen on kaiken kaikkiaan kestävästä kehityksestä välttämätön osa. Ei ole olemassa kulttuuria, jolla ei olisi omia perinteisiä kulttuuri-ilmaisuja tai joka ei niitä loisi. Kulttuuri-ilmaisut ylläpitävät ja uusintavat identiteettiä ja ovat sekä luovuuden ilmentymiä että lähteitä. Itse asiassa kulttuurisen ilmaisun aktiivisuus ja moninaisuus on kulttuurin elinvoiman mittari.

Lopuksi haluan kertoa, miten toimeenpanemme Suomessa kulttuuriympäristö-strategiaa, joka on voimassa aina vuoteen 2020. Kulttuuri, kulttuurinen identiteetti ja kulttuuriympäristö muodostavat kehityksen ihmisten toiminnalle, ajattelulle ja kyvyille ymmärtää muita.

Hyvin säilyneenä, alueellisesti omaleimaisena ja eri aikakausista rakentuvana kulttuuriympäristömme on mittava kansallinen omaisuus, johon sisältyy merkittäviä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvoja. Kulttuuriympäristön suunnitelmallinen ylläpito ja kehittäminen lisäävät alueiden elinvoimaa ja viihtyisyyttä, toteuttavat kestävästä kehitystä sekä ylläpitävät kansallisomaisuuden arvoa. Nämä tavoitteet on Suomessa kirjattu valtioneuvoston hyväksymään kulttuuriympäristöstrategiaan. Niiden saavuttaminen edellyttää eri toimijoiden, viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Tämä koskee myös saamelaiden roolia oman kulttuuriperintönsä ja kulttuuriympäristönsä asiantuntijoina.

Saamelaismuseon asiantuntijoiden työn tuloksena valmistui vuonna 2013 saamelainen kulttuuriympäristöohjelma. Sen kautta avautuu monipuolisesti alkuperäiskansan erityinen yhteys ympäristöönsä. Saamelainen kulttuurimaisema on omaleimainen yhdistelmä luonnonmaisemaa ja ihmisen luomaa ympäristöä. Siihen sisältyvät arvot ja merkitykset voivat olla ulkopuoliselle huomaamattomia ja avautua vain ympäristössä eläville ihmisille. Kirjallista tietoa on vähän ja tieto siirtyy perinteinä ja suullisesti sukupolvelta toiselle. Tästä syntyy myös silta kestävästä kehityksestä: perinnetiedon- ja taidon avulla tarvittuja resursseja osataan käyttää oikeaan vuodenaikaan oikealla tavalla. Päätöksenteossa nämä arvot ja niiden merkitys on tunnistettava; perinnettä ja sen osaajia ei saa päästää häviämään. Koska saamelainen kulttuuriympäristö on elävää ja se muuttuu ja kehittyy, on tärkeää, että muutokset tehdään saamelaiden oman kulttuurisen ymmärryksen pohjalta ja että he ovat mukana sitä koskevassa päätöksenteossa.

Suomessa Saamelaismuseo Siida on vastannut vuodesta 2011 alkaen saamelaisalueella arkeologisen kulttuuriperinnön sekä rakennetun kulttuuriympäristön asiantuntija- ja viranomaistehtävistä. Valtio tukee museon toimintaa taloudellisesti ja on nimennyt sen saamelaiskulttuurista vastaavaksi valtakunnalliseksi museoksi.

Arvoisat kuulijat,

Velvollisuutemme on pyrkiä turvaamaan tuleville suomalais-ugrilaisille sukupolville vähintään yhtä hyvät tai paremmat elinolosuhteet kuin mitä meillä on. Maailmankongressi kokoaa kerran neljässä vuodessa ainutlaatuisen kansainvälisen foorumin näiden meille kaikille yhteisten asioiden edistämiseksi hankkeiden ja monikansallisten aloitteiden kautta.

Toivon, että tulevat päivät Lahdessa tarjoavat paljon antoisia kohtaamisia, uusia ratkaisuja ja toimintamalleja tukemaan yhteisiä pyrkimyksiämme myös kongressia seuraavina vuosina!